

EDICIÓ: Grup de divulgació de la història de Fals, Associació Cultural i Recreativa de Fals
COL-LABORACIÓ: Ajuntament de Fonollosa, Cooperativa UMAC, Arxiu Comarcal de Manresa

ASSOCIACIÓ CULTURAL I RECREATIVA DE FALS
Carrer de les escoles, s/n
08259 Fals (Fonollosa)
Telèfon: 938368003

El contingut d'aquesta edició és de divulgació de la història local del poble de Fals. En cap cas es vol ferir la sensibilitat de ningú i, serà d'agrair que qualsevol errada o inexactitud en els escrits, sigui comunicada als redactors de Falchs.

La salut pública

Els nostres avantpassats no tenien gaire mitjans per lluitar contra les malalties i el dolor. No hi havia metge al poble i quan un queia malalt l'únic que podia fer era prendre els remeis a base d'herbes, que es transmetien de generació en generació. En aquesta revista ja vam publicar un recull de diverses receptes de la medicina tradicional.

De tant en tant, feien la seva aparició les plagues, com la terrible pesta negra de mitjans del segle XIV, que delmaven la població. No hi havia més remei que l'aïllament dels malalts i esperar que la pesta fes el seu fet. Les ciutats tancaven les portes de les muralles per evitar el contagi i els que podien fugien a refugiar-se al camp. La darrera epidèmia a gran escala va acórrer a mitjans del segle XIX i va provocar morts a tot arreu, però no tenim dades de com va afectar a Fals. Disposem però, d'un testimoni de primera mà dels fets en el dietari de Josep Galí, l'amo del mas Boixeda. Va escriure:

Lo día de la Mara de Deu de agost del any 1854 se declaró lo colera a Manresa y enseguida als poplas veíns, cosa de molta consideració. La jent fugían de las poblacions y en algunas casas de cam tambe abían sos treballs. En esta, baren bení lo Enrích de Manresa ab tota sa familia, que eren 18 de familia. Se baren está 55 días y no barem tení cap disgust, ni ells ni nosaltres, y barem quedá mol

amichs y mol agraits de fer los est favor, y gracias donam a Deu de no aber tingut cap disgust del colera.

Els pobres no s'ho podien permetre, però quan els rics no estaven bons tenien la possibilitat de consultar un metge de Manresa i comprar medicaments a ca l'apotecari. Per la documentació, sabem que la vídua de Jeroni Campserver es va gastar el 1.679 lliures i 14 sous a ca l'apotecari Joan Daví de Manresa en medicines que havia pres el seu difunt marit. El metge Francesc Pla va pujar a Fals a visitar l'hereu Joan Torreblanca els dies 5, 9 i 10 de setembre de 1732, cobrant 4 lliures i 4 sous per la feina. No va servir de gran cosa, perquè el jove hereu va morir l'11 de setembre. Posteriorment es va pagar al farmacèutic Francesc Ribot un compte de 2 lliures i 2 sous per diverses potingues. També es van pagar diners a l'apotecari de Manresa Maties Grau.

Algunes persones concertaven amb un metge un sistema de previsió conegut com la "conducta", una mena d'assegurança d'atenció mèdica a canvi d'un preu fet. Els amos del mas Boixeda van aconduir un metge entre els anys 1766 i 1769, amb una quota anual de 6 quartans de xeixa.

Els que no podien pagar un metge o no hi creien, tenien l'opció de fer-se visitar per un curandero. De vegades es curaven les malalties i de vegades no. Com a exemple dels

La pesta

mètodes emprats pels curanderos tenim una carta que un d'ells, anomenat Antoni Buada, va enviar a l'amo de Torreblanca. La carta no porta data, però s'estima que és de mitjans del segle 19è.

Vista la relasio de la vostra desgana, lo que jo sento es que aveu de pendre un porronet de ví blanch i posari 2 ho 3 brots de donsell y una dotsena de gínebras negras. Fero estar al sol, y a la nit retiraro dins el quarto, y cada mati ne beura miija tasetta continuamente 8 matíns. Tambe pendreu una bresca seca y esta la escalfareu un poch y vos la posareu sota la mamella de hont teniu lo dolor, y esta es bona per diferents vegadas, tornant la ha escalfar, y sí lo ventra vos dona pena, pendreu un tros de tela de molto de un pam y mig, a tot quadro, y esta se escalfara en aigua bullida en grana de fonoll, y quan sia ben blaneta, posar la sobra del ventra, y pasadas 3 ho 4 horas, tornarla ha escalfar y tornar losi posar, y aixís continuan 3 ho 4 vegadas, que es quant jo sento per lo present, salvo en tot lo parer del metje que vos visita, que ell disposara millo que jo.

No hem sentit a dir mai que hi hagués hagut un curandero a Fals, no obstant això, hi ha persones ancianes que encara recorden que el Marcel·lí Planas, de cal Canyol, i el Joanet Grau, de cal Mestre, eren els homes del poble que sabien fer certes pràctiques senzilles de curació, com immobilitzar algun membre fracturat o arreglar els "espatllats".

El que no faltava mai en un poble, per petit que fos, era la llevadora, una dona amb experiència que assistia a les demès dones en el tràngol del part. Aquest era un moment molt delicat, ja que si les coses anaven revesses, hi havia una alta probabilitat que la criatura morís. Les seqüeles del part tenien també sovint conseqüències desastroses per la mare. Malgrat la bona voluntat de la llevadora, la mortalitat infantil s'enduia a la tomba una bona part dels nascuts.

Hem recollit una evidència bastant antiga de l'activitat de les llevadores. En la visita pastoral que el Bisbe va fer a Fals l'octubre de 1767, va fer aquesta recomanació al rector: ... com lo Sagrament del Baptisme sie sagrament de tanta necessitat, y moltas vegadas per repentinas urgencias lo han de administrar lo los laichs, manam al senyor rector instruesca al poble de la materia, forma

e intencio per al valor de dit Sant Sagrament, y no permetia que en sa parroquia dona alguna fassa ofici de llevadora sens constarli estar degudament instruhida en tot lo sobredit, perque de aquesta ignorancia sen segueix moltas vegadas lo efecte mes funest, com es quedar privada la Anima de la criatura pera sempre de veurer a Deu ...

Segons el record de les persones més velles, a Fals hi havia dues dones que s'ocupaven dels parts, la Llúcia Casas, de cal Cinto, i l'Angeleta Soler, de cal Mestre.

La medicina entesa com una disciplina acadèmica va fer la seva aparició a les nostres contrades a mitjans del segle 19è. A la Plaça Major de Fonollosa hi ha una casa vella, que pertany al mas de la Vall, que té una llinda de pedra amb la següent inscripció: "Doctor D.Francisco Oliveres. Medico y Cirujano. 1847" A la mateixa casa hi ha una altra inscripció que fa; "Francisco Oliveres. Apotecari. 1792". El doctor segurament era fill de l'apotecari.

El 1877 ja hi havia un metge resident a Fonollosa que cobrava de l'ajuntament. En consonància amb les inquietuds socials de l'època, es va posar en funcionament una Comissió Municipal d'Higiene, formada per un parell de regidors, el metge, el mestre i el capellà. El 1902 la Comissió va visitar les escoles i les va declarar higièniques, notant que no hi havia hagut darrerament cap episodi de malaltia infecciosa. El 1891 hi va haver el darrer cas de verola al municipi, perquè s'havia instaurat la vacunació als escolars mitjançant limfa vacuna que es feia portar de Barcelona. El 1926 es va publicar un ban municipal, instant als veïns a netejar les quadres i a mantenir les fonts netes, per tal d'evitar les infeccions.

El primer metge municipal de qui es té notícia és Francesc Tarrat de Cortada, el qual, el novembre de 1877 va visitar un home ferit al cap per arma de foc. Els parents de l'home, que era d'una casa dita "Cara de Plata" no van voler declarar l'incident al Jutge. El 1882 va ser substituït per Fulgencio Moner, que només s'hi va estar un parell d'anys. El 1902 la plaça de metge municipal estava vacant i les funcions les realitzava Ramon Vendrell Casas, el metge de Rajadell. Atenia el pobres del municipi i els transeünts sense recursos econòmics. L'Ajuntament li pagava 25 pessetes a l'any. El març de 1905 va assistir un pobre home de Calonge que van trobar ajagut al camí que anava del Raval a la Torre. El metge va dir que el seu mal era la misèria. El van ajudar a aixecar-se i un parell d'homes el van acompanyar, caminant, fins a Manresa.

Després va ocupar la plaça Jordi Ardèvol, però l'agost de 1906 aquest va marxar cap el Pont de Vilomara. Del 1931 al 1933 el metge va ser Francesc Pla Llobet, d'Igualada, i el 1934 el doctor Perez Soriano.

El 1935 va arribar Joan Maria Vilarmau Cabanas, i s'hi va estar fins el 1937. Va ser el protagonista d'un sonat incident durant la guerra. El 27 de gener de 1935 va pujar a Fonollosa la policia a detenir el metge, acusat de ser enemic del règim, però tres regidors de l'Ajuntament van avalar la personalitat política del detingut i van demanar la seva llibertat. Mentrestant, es va congregar davant de casa seva un nodrit grup d'homes, els quals van aconseguir desarmar la guàrdia. Després de l'aldarull popular, hi va

haver un intens debat dins del Consell Municipal entre els partidaris i els detractors del metge.

El dia u de febrer van pujar a detenir novament el metge un grup de militants de la CNT i agents armats de la Conselleria d'Interior de Manresa. Abans d'endur-se'l, es va sotmetre a votació la consideració política de l'acusat. Cinc regidors van opinar que era enemic del règim, quatre van opinar que era de dretes, però que s'emmotllava a les circumstàncies i no era perillós, mentre que la resta no va voler opinar. A la vista de la votació es va acordar procedir a la detenció. Mentre es deliberava, es van aplegar davant de l'ajuntament una colla de dones, manifestant-se a favor del metge i donant crits subversius contra les autoritats.

No se sap que li va passar al metge, però ho va poder contar, perquè a mitjans d'any va fugir i va passar-se a l'Espanya Nacional.

Aquest incident es coneix per un informe que el secretari de l'ajuntament republicà va trametre a la Generalitat, informe que ha format part dels "papers de Salamanca, i que ara ha sortit a la llum pública.

El lloc del metge fugitiu el va ocupar Ramon Lletjós de Manresa. En aquell temps el salari del metge municipal era de 375 pessetes per trimestre. Després va venir Joaquim de Llorens Mauri, natural de Barcelona. El 1944 va declarar que havia detectat un cas de diftèria (garrotillo) i va recomanar que es bullís la llet de cabra i vaca, com a mínim tres minuts. El 1946 el metge de la Assistència Pública Domiciliària era Ramon Fontova, el qual vivia en un pis al carrer de l'església de Fonollosa. L'ajuntament pagava el lloguer del pis, que era de 175 pessetes al mes. El 1952 no hi havia metge titular, actuant de substitut Juan José Ugalde, el metge d'Aguilar. El 1959 el metge era Antonio Pascual Soro, però s'estava a Aguilar i no donava bon servei, perquè quan se'l demanava no hi era. El 1964 el metge era Pedro Rodríguez Barrueco.

Mentre tot això passava a la capital del municipi, els pagesos de Fals s'espavilaven com podien. Alguns d'ells utilitzaven els serveis del metge municipal, però la majoria recorrien al metge de Rajadell, Callús o Sant Joan, depenent del qui tenien més a la vora de casa. El metge més popular d'aquests verals va ser Josep Riera Plans, que tenia la plaça de Rajadell i vivia en una casa prop de l'estació de tren. Abans de la guerra, visitava els malalts a cavall, però cap al 1945 es va comprar una moto, d'aquelles que procedien de l'exèrcit. La conducta era d'unes 10 o 15 pessetes anuals.

El primer metge que va ser assignat a Fals va ser el doctor Ribera. Aquest tenia consulta a Sant Joan i venia un dia la setmana a Fals. Com que no hi havia consultori, a cal Janet van oferir-li desinteressadament un quarto de la casa. A més de rebre els pacients, la Maria de cal Janet prenia encàrrecs per telèfon i recollia les receptes. El consultori de cal Janet va funcionar des del 1958 fins el 1986, quan es va habilitar un espai al costat de la biblioteca del Casal per aquesta funció. El 2007 es va iniciar la construcció

Criatura malalta

d'un nou consultori en el lloc on hi havia hagut la casa dels mestres de l'escola.

Els següents metges que van exercir a Fals van ser Josep Tuneu i Emilio Luesma, fins que el novembre de 1987 va arribar Joaquim Busom Garcia. Primer es va instal·lar al pis de Fonollosa, però més tard es va fer la casa on viu ara, a l'eixample de Fals.

El 1988 es va reformar el sistema sanitari en l'apartat de l'atenció primària, creant-se l'Àrea Bàsica de Salut de Sant Joan de Vilatorrada. Un equip de professionals va passar a ocupar-se de la zona formada pels municipis de Sant Joan, Aguilar, Rajadell i Fonollosa. Des del CAP es garanteix una atenció permanent als pacients, però es continuen les consultes als pobles alguns dies a la setmana. Joaquim Busom va ser durant molts anys el nostre metge, fins que el 2007 va assumir un càrrec de coordinació sanitària i va ser substituït per la doctora Anna Ruiz.

Abans de tancar l'apartat dedicat als metges, és de destacar que al segle 19è hi va haver un fill del poble que va estudiar medicina. Es tracta de Joaquim Grau Casanovas, del Grauet (nascut el 1851). No va exercir al seu poble natal, sinó que va ser durant molts anys metge de Navarcles.

Aquesta visió de la salut pública al llarg de la història no seria completa sense mencionar la figura de practicant. Abans d'haver n'hi cap d'oficial, la tasca de posar injeccions la feia normalment Marcelino Grau, de cal Tinai. També hem recollit testimonis que la mestra Pura Blasa Navarro Bujanda, que va exercir a l'escola del Raval entre els anys 1949 i 1960, posava injeccions als malalts.

El 1980 va ser nomenada per la plaça d'A.T.S. Rosa Vives Viladrich, de Manresa, i des d'aleshores ha estat ella qui ha tingut cura de la salut i les bones pràctiques sanitàries de la població.